

Handelinghe des provincialen sijnodi van Zeelandt, gehouden met authorisatie der Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt binnen der stad Goes, begonnen op den veerthienden Februarij ende ghe-eindicht op den achtentwintichsten derselver maendt des jaers zesthienhondert twintich, ten overstaen van de Ed. heeren gedeputeerde van de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt, de heeren ADRIAEN VAN MANNEMAKER, ridder etc., ende mr. JOHAN HUIJSSEN CATTENDIJK, hiertoe specialijcken ge-committeert, doch in de absentie van de heere MANNEMAKER d'heer mr. JACOB CAMPEN sijne plaetse bewarende.

Naer d'aenroupinghe van des Heeren naeme door den herder der plaetsen

¹⁾ Hierop volgt nog in onzen cod. met dezelfde hand, die deze instructie bijschreef, eene copie, onder het hoofd: „Uijtschrijvinge van een vast en bededagh.” Wij nemen dit bekende stuk niet op, omdat het algemeen is en niet bijzonder voor Zeeland ingericht.

is bij de Ed. Gecommitteerde Raden openinghe ghedaen van de resolutie der Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt over het houden deser sijnodale bijeencompste ende van het last, heur ten desen aensien opghelecht, tot confirmatie van dien verthoonende haere commissie.

De credentien der vier classen zijn ghelesen ende voor weerdich aenghenomen. Met dezelve zijn verschenen:

wt Walcheren:

D. GERSOM BUCERUS ende D. WILLEM TEELINCK, respective predicanten ter Veere ende Middelburch, met PIETER BEURT ende d'heer MATHIAS SEGERS, respective ouderlinghen van Middelburch ende Veere;

wt Schouwen:

D. LAURENTIUS BOENAERT ende D. LUCAS SPIRINGIUS, respective predicanten tot Ziericxzee ende Brouwershaven, met d'heer ADRIANUS DE HUIJBERT ende JAN MARINISSEN, respective ouderlingen tot Ziericxzee ende Oostduvelandt;

wt Zuytbevelandt:

D. CORNELIUS REGIUS ende D. LOUIJS VAN DER VESTEN, respective predicanten van Goes ende Cruijninghen, met JOHAN DE JAGERE ende d'heer EVERARDT BETS, respective ouderlingen van Goes ende Cruijninghen;

wt de classe van Tholen:

D. JOB DU RIEU ende D. HERBERTUS DE RIDDER, respective predicanten van Berghen op den Zoom ende Ruijmerswalle, met d'heer CORNELIS ADAMS ende d'heer WITTE WITTENSSEN, repective ouderlinghen van Berghen op den Zoom ende Vossemaer.

Hiernaer is door het meeste deel der stemmen vercooren tot praeses deses sijnodi D. GERSOM BUCERUS, tot assessor D. CORNELIUS REGIUS, tot scriba D. LAURENTIUS BOENAERT.

D'acten van den lesten voorgaenden provincialen sijnodus, ghehouden binnen Ziericxzee, zijn herlesen. Ende alsoo in denzelven sijnodo eenighe gravamina overghebleven waeren, die in den naestvolghenden provinciaelen sijnode moeten verhandelt worden, zijn dese eerst affghedaen.

Cap. 1^{en}.

Verhandelinghe der gravamina, overghelaten in sijnodo Ziericxzeana.

1^{en}. Alsoo men bevindt, dat den loop des h. evangeliij weijnich voortganck

heeft onder de hejdenen in Oostindien, zoo is bij den sijnodo beslooten aan de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt te versoucken, dattet haer Ed. Mog. believe, in dese ghelegentheijt des tijts (op welcke vernieuwinghe van octroj voor de Compaignie van Oostindien zal werden versocht) te ordineren den cameran der bewinthebberen, datter middelen gheschaft werden om een merckelijck ghetal van studenten in de theologie tot dienste van de voorschreven landen te onderhouden ende dezelve tot dien eijnde te voeren in de Maleijssche taele te laten onderwijsen, mitsgaders in het predicken des goddelijcken woorts ende regieringhe der kercken te doen ouffenen, opdat zij alsoo tot alle deelen haeres amptes mochten te bequamer zijn. Ende overmits zulex niet zoo haest en zal connen in het werck ghestelt worden, zal het goet zijn, dat de respective classen ondertusschen arbeijden, eenighe predicanten (in actuelen dienst zijnde) te beweeghen om in den lande voornompt sich te laten ghebruijcken op redelijcke conditien. Aenghesien oock door de ongheschicktheijt derghener, die derwaerts daghelijcx werden ghesonden, zooveele wordt omgheworpen, als men bijnaer met predicken can bouwen, dienen de cameran der bewinthebberen vermaendt te worden daerin zooveel moghelijck is te versien, stellende tot dien eijnde godtvreesende ende gheschickte persoonen tot commijsen, opdat alsoo door den goeden wandel van onse natie aldaer de leere der waerheijt verciert ende de ongheloovighe hejdenen te beter Christo mochten ghewonnen worden. Wordt oock tot bevoorderinghe van desen goetgevonden, dat de predicanten in de steden, daer zulex dienstelijcken gheordeelt mochte zijn, in haere predicatien de ghemeente aenwijsen den grooten dienst, die ter eeren Godts ende bevoorderinghe der zalicheijt der armer blinder menschen in de voorghemelde landen te doen is, ten eijnde dat oock daerdoor vroomen christenen zouden moghen opheweckt ende beweecht worden sich tot eenighe ampten aldaer te laten ghebruijcken, ghelijck zij oock in haere openbare ghebeden Godt zullen bidden zijnen zeghen over den dienst des h. evangeli aldaer tot verlichtinge ende bekeeringhe der ongheloovighen te strecken.

[D'heeren Staten van Zeelandt, adviserende op de approbatie van de acta synodalia, gehouden binnen der stadt Goes, begonnen den XIII^{en} Februarj ende geeyndicht op den XXVIII^{en} 1) derselver maent 1620, hebben op elck der artickelen, soo deselve hier syn geinsereert, nae serieuze examinatie oock van het advijs van onse Gecommitteerde Raden, daerop te voeren genomen, goetgevonden en geresolveert, sulcx ende gelijck puntelijck op elck derselve hiernaer 2) is aengeteyckent 3).

1) „XXVIIIen” verbeterd naar FF en Ed. 1755. Onze cod. (HH) heeft „XXIIIen”.
 2) „hiernaer” ontbr. in Ed. 1755. 3) „D'heeren — aengeteyckent” CC heeft „Approbatie van de heeren Staten van Zeelandt”.

Opt 1^e artijckel cap. 1.

Wert generaelyck verstaen, dat dit vertoch ¹⁾ is van notabel ²⁾ insicht ende daerom van wegen dese provincie in de vergaderinge van de H. M. heeren Staten Generael tselve sal werden geproponceert ³⁾, dat de inhouden van dien moge ten gewensten effecte werden gebracht, daertoe men oock de bewinthebberen van de Oostindische Compagnie, daer het noot is, sal vermanen] ⁴⁾.

II^{en}. Nopende de ordinare dronckaers ende andere ongheregelde menschen, dewelcke metten monde leetwesen belooven ende niettemin in haere ongeregeltheit voortgaen, is eenstemmelijck goet ende stichtelijck gheoordeelt, overmits dezelve voor verachters der kerckelijcker vermaninghe zijn te houden, dat teghen hun strickter discipline (dan de gheduijrighe affhoudinghe van het avontmael) zal meughen gheouffent worden. Doch dewijle derzelve ghelegentheit niet altijts eenderleij is, zoo zal het ghebruijck derzelve discipline ghelaten worden in de discretie der kerckenraeden, dewelcke daerin sullen handelen met het advijs haerer respective classen op sulcker wijze, als zij zullen vinden tot stichtinghe haerer kercken meest dienstelijck te wesen.

[Opt 2. — Is mede dit point geaprobeert, soo het is ingestelt, behoudelyck dat men niet en come tot een publycke excommunicatie, dan in forme en sulcx ⁵⁾ de leste kerckenordeninge tot Middelburgh, gearresteert in den jare 1591, is medebrenghende] ⁶⁾.

III^{en}. Soo wanneer eenighe onghedoopte persoonen versoucken van de dienaren der Gereformeerder kercken ondertrouwt ende ghetrouwt te werden, men zal se met alle neersticheit vermaenen ende sien te beweghen, dat se hen laten in de hoofstukken der h. leere onderwijsen, opdat den voorghemelden dienst hen ghedaen mochte worden met voörgaende belijdenisse haeres ghelooffs ende ontfanginghe des doops. Maer bijaldien zulcx niettegenstaende alle meughelijcke aenhoudinghe niet en conde te weghe ghebracht werden, men sal se meughen trouwen, welverstaende mits dat den dienaar in het lesen des formuliers de woorden voughe nae de ghelegentheit sulcker persoonen ende in het vuijtsprecken des ghebets Godt bidde, dat Hem ghelieve haer te bekeeren ende alsoo te zeghenen.

[Wordt dit articulus goetgevonden zulcx den text is medebrenghende.] ⁷⁾.

¹⁾ „vertoch” FF heeft „articulus ofte vertooch”. ²⁾ „notabel” ed. 1755 heeft „considerabel”. ³⁾ „geproponceert” FF heeft „geproponceert ende daeraen de ernstige handt gehouden”. Evenzoo CC en ed. 1755. ⁴⁾ Het hier en in het vervolg tusschen [] geplaatste is overgenomen uit HH, tenzij anders gemeld is. ⁵⁾ „sulcx” FF heeft „sulcx ghelijck”. Evenzoo ed. 1755. ⁶⁾ Deze apostil ontbr. in CC. ⁷⁾ Dit tusschen [] geplaatste is overgenomen uit FF. Het komt ook voor in ed. 1755, doch ontbr. in CC en HH, waar het geheele gravamen ook ontbreekt.

III^{ea}. Op de vraghe, door wat middel de consistorien ende classen in haere autoriteit zouden meughen werden ghestijft teghens zulcke personen, die op ghene discipline ofte vermaninghe en passen, antwoordt de synodus, datter niet bequamer en zij als te volghen het bevel Jesu Christij Math. 18 verso 15, ende hetzelve met allen ernst in het werck te stellen.

[Dit articulus wordt mede goetgevonden, doch werdt gerecommandeert, dat hierin werde geprocedeert met alle maticheijt, circumspectie ende lanckmoedicheijt, gelijk men de respectieve kerckenraeden zulex is vertrouwende.] ¹⁾

V^{en}. Dewijle bevonden werdt, dat het placcaet van schoolordeninghe, vuytgegeven int jaer duijssent vijffhondert drientachtich, in veele plaetsen niet en wordt gheobserveert ende dat doordien bijnae gheen exemplaren meer daarvan en zijn te bekommen, zulex dat de kerckenraeden, de schoolmeesters ende oock de ghemeijnte voor den meerderendeel van den inhouden deszelven onwetende zijn, soo is bij dese vergaedinghe goetgevonden, dat men de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt zal bidden, dat haere Ed. Mog. ghelieven hetzelve placcaet met de ampliatio van dien, int jaer duijssent vijffhondert tnegentich daerop ghevolcht, te doen herdrucken ende op een nieu publiceeren. Ende opdat de kinderen niet alleen in goede consten ende zeden, maer oock in de vreesse ende rechte kennisse Godts te bequamer mogen onderwesen werden, soo is goetgevonden, dat tot bevoorderinghe van een zoo heijlsaemen zaecke (naevolghens de resolutie des laesten nationalen synodi tot Dordrecht ghehouden) twee vraeghboucxkens zouden beworpen werden, het eene zeer cort voor de minste schoolkinderen, het ander wat langher voor deghene, die wat grooter ende verstaendigher zijn gheworden, waerdoor zij alleijnckens bequam moghen ghemaect werden om ten h. avontmaele des Heeren te commen. Tot welcken eijnde zullen alle schoolmeesters den kinderen (een ijeghelijck naer haer capaciteit) dese vraeghboucxkens neerstelijcken inscherpen ende dezelve op twee daghen ter weecke doen leeren, hen van den eenen dach totten anderen zooveele vraeghstucxkens voortstellende, als zij teghens de naeste reijse zullen opzegghen. Ende opdat hetzelve wel werde naerghecommen, zullen de kerckenraeden (versouckende daertoe d'assistentie van eenighe vuytten Ed. magistraet) goede inspectie nemen op de scholen ende besorghen, dat de schoolmeesters hun hiernaer reguleeren. Oock zullen de classen haere visitatores lasten, niet alleen de kercken maer oock de scholen ten platten lande te besoucken, ende sorghe draghen, dat tghene voorseijt stricktlijcken werde gheobserveert. Ende belanghende de voorghemelde vraeghstucxkens

¹⁾ Dit tusschen [] geplaatste is overgenomen uit FF en komt ook voor in CC en ed. 1755 maar ontbreekt, met het geheele gravamen, in HH.

zijn door dese vergaedinghe ghestelt ende is goetgevonden, dat vuyt naeme derzelver die zullen in druck vuytgegeven werden, waervan den last D. TEELINGO opgelecht is gheworden.

[Wert de finale resolutie noch wtgesteld over dit point, totdat de respective leden de leste wtgeven ordeninge op het schoolhouden, daervan sy copie hebben begeert, sullen hebben gerevideert. Ende wat belanckt het leeren van de vraechboucxkens vinden goet, dat'den respectiven schoolmeesteren en andere lasthebbende van de jonge jeucht werde aengeschreven ofte bevolen, dat se de kinderen die boucxkens neerstelyck sullen hebben te leeren ¹⁾.]

VI^{en}. Wat de schoolmeesters aengaet in Brabant ende Vlaenderen, hare bedieninghe hebbende in de kercken, behoorende onder de classen van dese provincien, in ghevalle zij ongeschickt waren in leere ofte leven, is gheresolveert bij de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt nomine hujus sijnodi te versoucken, dat het haer Ed. Mog. ghelieve een respectiven classen deser provincie te autoriseren om teghen zulcke te procederen, als men teghen andere, in Zeelandt woonachtich, (naer ordre) plecht te doen.

[*Opt 6^e.* — Dit artyckel wert alsoo geaprobeert ende redelyck gevonden.]

VII^{en}. Alsoo bevonden werdt, dat den zeventhienden artijckel der kercken-ordeninghe teghen de vroomen ende onschuldighen dienaren misbruyckt zoude moghen worden, is goetgevonden, dat hij bepaelt worde met dese expresse clause, dat de onwillighe ghehouden zullen zijn in desen ghevalle haer het oordeel der respective classen te onderwerpen.

[*Opt 7.* — *Op 2^e*) dit artickel hebben hun de heeren Staten vooralsnoch geconformeert met advijs van de heeren van den Rade, latende het bij het point, alsoo het hier is ingestelt, dan dat ten aensich van de steden Tholen en Vlissingen de saecke werde gelaten op den voet, als dit artyckel anno 1591 in den synodo tot Middelburch is goetgevonden en by den heeren Staten geaprobeert ³⁾.]

VIII^{en}. Wat de alimentatie der weduwen van affghestorven predicanten (onder desen sijnodo behoorende) belanght, is goetgevonden met alle eerbiedinghe ende ootmoedicheijt te versoucken aen de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt, dat het haere Ed. Mog. ghelieve in het benificeren derzelver niet min te willen doen, dan in andere provincien gheschiet.

¹⁾ „sullen hebben te leeren” CC heeft „leren en hebben te leesen”. ²⁾ „Op” verbeterd naar de andere codd. en ed. 1755. HH heeft „Oft”. ³⁾ „dan dat — geaprobeert” ontbr. in ed. 1755.

[*Opt* 8. — Alsoo hierop nae voorgaende requeste nae gelegentheyt van persoonen, tyden, saecken, telkens als sulcx voorecmt, behoortlyck wert gelet, soo wert onnoodich gehouden hierin ietwes te determineren.]

IX^{en}. Is bij den sijnodo beslooten aen de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt te versoucken, dat het placcaet (nopende het senden van de kinderen bujitten dese provincien nae de Paepsche ende Jeseuijtsche scholen) ter executie werde ghesteldt.

[*Opt* 9. — Wert desen artyckel met geaprobeert met bijvougende van de naervolgende woorden: dat oock verboden ¹⁾ wert de jonge jeucht van dese provincie te senden in eenige cloosters, scholen, academien ofte andere hoedanich bedryf van geestelycke ²⁾ persoonen ofte andere, professie doende van de Roomsche religie.]

X^{en}. Is goetgevonden instantie te doen bij de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt om te hebben alle jare een sijnodum provincialem Zeelandiae, ende de nootsaekelijckheit van dien met goede redenen te verthoonen, opdat door desen middel opsicht op allen classen ende kercken ghenoomen, het opcomende quaet intijts ghebeterd ende voortcommen ende haere Ed. Mog. (door haere Gedeputeerden) van den staet der kercken te beter gheinformeert mochten worden.

[*Opt*. 10. — Wert goetgevonden, dat de convocatie ³⁾ van synodo blyve te vrie dispositie van de heeren Staten als voordesen, umme nae voorgaende versouck daerop werde gelet naer exigentie van tyt en saecken.]

Cap. II^{en}.

Resolutien over de nieuwe gravamina der kercken van Zeelandt.

I^{en}. Belanghende de beroupinghe ende affsettinghe der schoolmeesters verstaet de sijnodus, dat de beroupinghe derzelve (die niet anders als schoolmeesters zijn) staet bij de respective overicheden van die steden ofte plaetsen, daer zulcke schoolmeesters haer ampt zullen ouffenen, met voorgaende examinatie ende approbatie der classe, onder welcker opsicht (benevens de particuliere kerckenraeden) die behooren, welcke oock macht hebben diezelve (wanneer zij haer onbehoortlyck draghen) tot desen ampt inhabijl te verclaren, ghelijck aen d'ander zijde de beroupinghe der voorlesers ende voorsanghers (alsoo haere bedieninghe gansch kerckelijck is) staet bij den

1) „verboden” ed. 1755 heeft „bevonden”. 2) „geestelycke” verbeterd naar de andere codd. en ed. 1755. Onze cod. heeft „gelycke”. 3) „convocatie” CC en FF hebben „continuatie.”

respectiven kerckenraeden. Doch wanneer bejide dese ampten bij eenen persoon tzamen worden bedient, zoo zal sulcken beroupinghe toegaen als het beroup der predicanten.

[*Opt 1°*. — Wert goetgevonden het oordeel dergener, die in de beroupinge van dese persoonen gesach hebben, vry te laten als voordesen, welverstaende dat indien magistraten van steden ofte ambachsheerlyckheden ¹⁾ met de kerckenraden nopende de beroupinge van dese persoonen niet en kunnen accorderen, alsdan d'eene nopende de collatie int schoolampt en d'ander nopende het voorsangerschap sal blijven ongepraediciert.]

II^{en}. Is bij den sijnodo goetgevonden bij de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt te versoucken, dattet haere Ed. Mog. ghelieve het ghetal der alumni weder tot zessendertich te bringhen, ende met ghevouchelijcke redenen te verthoonen, hoe aenghenaem zulcken werck Gode ende prouffijctelijck zijn kercke zoude zijn, ende tzamen eenen voorslach te doen van eenighe conditien, nae welke dese beursen zouden moghen werden aengheleijt, omme alsoo de inconvenienten te verhoeden, waerdeur de kercken van de vruchten deses goeden wercks mochten werden beroeft. De conditien, van desen sijnodo beraempt, zijn achter dese acta te vinden.

[Vooreerst syn generalyck geaprobeert de conditien, by den synodo ingestelt op de collatie der beursen, die tot alimentatie van de stuijden in de h. theologie by de heeren Staten alreede geordineert syn ofte noch souden mogen geordineert werden. En nopende het getal van deselve is goetgevonden, dat men hetselve sal houden op vierentwintich alumnos, gequalificeert volgens de resolutie den 5 Juny 1615, medebrenghende dat men de voorsz. beursen sal laten wtsterven respectivelyck tot op de helft ²⁾.]

III^{en}. Wat belanght de lasteringhe van Godes naem ende het brassen op de reeckeninghen der armen, is bij den sijnodo beslooten aen de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt te versoucken, dattet haere Ed. Mog. ghelieve eenighe sware straffen te ordineren, waerdeur de lasteraers mochten werden inghetoomdt, mitsgaders oock ghevouchelijcken te verhoeden, dat de middelen, die tot onderhoudt der armen ende kranken zijn ghegeven, onder het decksel van sulcke reeckeninghen niet onnuttelijcken en werden verteert.

[*Opt 3°*. — *Opt* eerste lit van dit artyckel sullen die van den Rade hebben te letten int oversien van de politijck ordinantie van Zeelant,

¹⁾ „ambachsheerlyckheden” ed. 1755 heeft „ambagts-heeren”. ²⁾ „is goetgevonden — helft” ed. 1755 heeft „is gebleven by het ordinaire getal”. — „respectivelyck tot op de helft” ontbr. in CC.

twelck men verstaet, dat eerstdaechs by de hant sal werden genomen. Ende nopende het tweede lit, vant houden van de maelyden en bras-serien opt doen van der crmen en diergelycke rekening, dat men sulcx van nu aff is affschaffende ende verbiedende.]

III^{en}. Aengaende de persoonen, die in haere kindtsheijt door den h. doop der ghemeijnte Jesu Christi zijn inghelijeft, werdt ghevraecht, wat middelen men zal aenlegghen om die in de kennisse des Heeren te onderwijzen ende alleijnkens tot tghebruijck des h. avontmaels te bringhen. Is eendrachtelijcken verstaen, dat den schuldighen plicht aller predicanten is van acht op desulcke te nemen ende die met alle neersticheijt te catechiseeren ende door openbaere ende particuliere vermaninghen de kinderen tot dese h. ouffeninghe te locken, waertoe de ouders schuldich zijn den predicant de handt te bieden. Maer zoo de ouders ofte de kinderen, tot de jaeren haeres verstandts commende, moetwillich sich teghen dese vermaninghe stellen, zoo zal men dezelve met allen ernst straffen ende dreijghen, te kennen ghevende dat zij zoodoende haeren doop ende meteenen het bloet Christi met voeten treden ende metterdaet van de ghemeijnschap zijner kercken vervallen. Om nu dit h. werck meer te bevoorderen is raedtsaem gevonden, dat de predicanten (haere gemeijnte besouckende) gheen hujsen ofte persoonen, zooveel doenelijck is, en zullen voorbijgaen, immers als zij niet zeecker zijn, dat dezelve eenighe secten hardtnecktlijcken aenhanghen. Zullen oock in haere predicatien het volck vermaenen, dat dieghene, welcke over den doop haerer kinderen ghetuijghen ghebruijcken, zulcke daertoe nemen, die den Heere vreesen ende willich zijn haere kinderen in de waere godtsalicheijt te helpen bevoorderen.

[*Opt* 4. — Desen artyckel wert geheelyck aengenomen, soo het licht ¹).]

V^{en}. Dewijle gheclaecht wordt, dat de stouticheijt der Wederdooperen zeer groot is, die zij tot schade der waere kercke Christi daghelijcx bedrijven, is bij den sijnodo goetgevonden, dat men meer ende meer arbeijde om daerteghen alle geestelijcken wapenen te ghebruijcken. Ende worden alle dienaren des woordts vermaendt aen te houden in vierighe ghebeden, neerstich predieken des goddelijcken woorts ende vlijtighe ouffeninghe der christelijcker tucht tot weeringhe der schandalen, waerdoor de Wederdoopers bij de eenvoudighe de ghemeijnte zoucken behaet te maken.

[*Opt* 5^{en}. — Gelyck mede dit artickel ²).]

VI^{en}. Dewijle vuijt het bujttelandts trouwen bij de papen veele disordre in onse provincien ontstaet, is bij den sijnodo goetgevonden, dat men den

¹) „soo het licht“ ontbr. in CC. ²) Hierop volgt nog in CC: „geheel aangenomen“.

Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt zal verthoonen, wat grooter onhejlen hiervijlt voortcommen, als dat somwijlen personen, die elcanderen van bloede te naer bestaen, zomtjits oock kinderen, zonder, jae teghen den danck van haere ouders ofte bloetvrienden ondertroudt ende ghetroudt werden. Ende men zal versoucken, dat het haer Ed. Mog. ghelieve de huwelijcken (daervan de gheboden ter plaetsen, daer het behoort, niet en werden affghedondicht) voor nul ende van gheender waerden te verclaren.

[*Opt* 6. — Op dit point sal werden gelet, soo hiervooren geset ¹⁾ is, nevens andere poincten, int revideren van de politieke ordinantie, dewelcke bij point van beschrijvinge de leden met den eersten sal werden toegestaen ²⁾.]

VII^{en}. Is in beduncken ghenoomen, off het niet goet en waere twee daghen in de weecke te ordineren om de kinderen te doopen, ende naer rijpe deliberatie goetgevonden, dat men bij den artijckel, daervan zijnde in de kerckenorderinghe, zal blijven. Maer zoo het gheviele, dat eenich kindt (naer den ordinaren dach van doopen in de weecke ghebooren zijnde) cranck wierde, in sulcken ghevalle zullen de respectieve kerckenraeden discretie moghen ghebruijcken om hetzelve te doopen, mits dat zij toesien, dat de lujden daerdoor in superstitie niet en werden ghevoet noch ghestijft.

[*Opt* 7. — Wert goetgevonden, als het licht.]

VIII^{en}. Belanghende de superstities, welcken bij den Papisten (voornementlijck in Zuytbevelandt) tot aenstoot der swacken ende als ten spijte der Gereformeerde religie opentlijck werden gheplecht, is goetgevonden aen den Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt te versoucken, dattet haere Ed. Mog. ghelieve daerin naer haere wijsheden ende christelijcken ijver te voorsien.

[*Opt* 8. — Sal mede hierop werden gelet int oversien van de polijtijcke ordonnantie.]

IX^{en}. Over de insolentien der papen in het marquisaetschap van Berghen zal men versoucken aen de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt, dattet hen ghelieve ordre te stellen, tot welcken eijnde de specificatie derzelve insolentien schriftelijcken vervaet is om aen haer Ed. Mog. verthoont te worden,

[*Opt* IX. — Sal men poogen, sooveel mogelijk is, hierop by de Hooch Moghende heeren Staten Generael eenige ordre werde gestelt. En ondertusschen werde geschreven aen den drossaert van Bergen op den Zoom ende andere officieren vant marcijsaetschap, dat se hierinne

¹⁾ „geset” de andere codd. en ed. 1755 hebben „geseyt”. ²⁾ „toegestaen” de andere codd. en ed. 1755 hebben „toegesonden.”

willen voorsien en versocht werden ¹⁾ te procederen tegen diegene, die openbaerlyck tot schandael int stuck van de religie ijctwes syn plegende ofte de regeringe vant lant calumnierende, ten minsten nae de beschreven rechten.]

X^{en}. Aengaende het gravamen, hoe men alle onbehoorlijcke practijcquen, die van jemandt zoude moghen ghebruijckt werden om tot den dienst des woorts ghevoordert te worden, best zoude voortcommen, is goetgevonden: eerst dat den kerckenraedt ende de diaeckenen met de ghedeputeerden vuytten magistraet, bij dewelcke de beroupinghe bestaet, zullen ter eerster ghelegentheijt, als daer een plaetse openvalt door affstervinghe ofte verplaetsinghe, bijeencommen in de consistorijplaetsen met vasten ende bidden, ende zal aldaer door een ofte twee dienaers des goddelijcken woorts, bejide des voormiddachs ende des achternuens, vuyt den woorde des Heeren werden verclaert de hoochwichticheijt des predicampts, wat gaven daertoe van noode zijn ende met wat een eenvoudicheijt ende aller goeder conscientie daer ghehandelt moet werden in de beroupinghe der persoonen tot een zoo h. ampt, opdat alsoo de ghemoederen derghener, bij dewelcke de beroupinghe staet, door den woorde des Heeren ende betrachtighe des vastenbiddachs wel bereijdt mochten zijn om alle snoode incruijpinghen tijdelijcken teghen te gaen ende te weeren; ten anderen dat de classis, daer suspitie valt, datter onbehoorlijcke practijcquen ghebruijckt zijn in het denomineeren van jemandt tot desen h. dienst, van wat zijde dat het mochte gheschiedt zijn, alles neffens den woorde des Heeren wel nauwe zal ondersoucken ende in aller oprechticheijt zonder aensien der persoonen daerover adviseren, ende zoo zij vinden can, datter onbetamelijcke practijcquen ghebruijckt zijn gheweest, zal de verkiesinghe voor nul verclaren, ende zoo de ghedenomineerde oock zelve daerin schuldich werdt ghevonden, hem noch daerenboven straffen naer ghelegentheijt zijner vergrijpinghe; ten lesten in allen ghevalle, als jemandt tot den dienst des woorts ghedenomineert is, zal denzelven in de classe moeten heijlichlyck verclaren voor den Heere, dat hij, zooveel hem belanght, zijverlijck ende zonder eenighe onbetamelijcke practijcquen tot denzelven dienst is vercooren.

[Wert geaprobeert, gelyck den text is luyjdende].

Cap. III^{en}.

Noch andere gravanima, in desen sijnodo overwooghen.

I^{en}. Alsoo den sijnodo verthoont is, dat in den steden ende dorpen van Zeelandt zeer groote verscheijdentheijt werdt ghebruijckt in het verkiesen

¹⁾ „versocht werden” ontbr. in FF.

der diaeckenen, heeft in bedencken ghenomen, wat wech men best zoude moghen ingaen om volghens den eenentwintichsten ende tweendetwintichsten artijckel der kerckenordeninghe hierinne een eenparighen voet te houden. Wordt raetsaem ghevonden, dat de kerckenraeden (die haer hierin beswaert vinden, dat de verkiesinghe der diaconen naer den regel van Godes h. woordt, ons in de kerckenordeninghe daarvan verclaert, niet en werdt ghepleecht) haere magistraet aensprecken, ende des noodich zijnde haere classen, om ghesamentlijk bij de overheden der respective plaetsen aen te houden, dat dese faute mochte werden ghebetert. Maer zoo zulcx aldaer niet en can te weghe ghebracht worden, zal oirbaer zijn, aen de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt ofte haere Gecommitteerde Raden de swaricheijt, dewelcke desen aengaende bevonden werdt, te verthoonen ende redres daarvan bij haere Ed. Mog. te versoucken. Mach oock denzelven voet bij de respective kerckenraeden worden ghevolcht, bij welcken eenich onghemack is in de bedieninghe der armen, omdat de beursen van de hujsarmmeesters ende der diaconen niet en werden ghecombineert.

[Het waere te te wenschen, dat hierinne eenen eenparigen voet conde getroffen ende gehouden werden. Maer alsoo hiervan in de steden ende quartieren van Zeelant sijn verscheyden gebruycken, die niet soo terstont alle op een forme connen werden geredresseert, soo wert verstaen, dat men vooralsnoch sal blijven by de oude gewoonte ende uiettemin hien naer letten, hoe men in tijden en wijlen een eenparigen voet, ist doenelyck, hierin sal mogen vinden sonder prejudicie vant recht van der stede Vere ¹).]

II^{en}. De sijnodus acht het oirbaer te zijn, aen de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt te versoucken, dat de gagien der schoolmeesters ten platten lande mochten worden vermeerdert, opdat zij bij haere bedieninghe condon leven ende niet ghenootsaect wierden iet anders bij de handt te nemen, dat haeren schooldienst hinderlijck waere, ghelijck zij tot noch toe in veele plaetsen hebben ghedaen; dat oock door de verbeteringhe der tractementen te bequamer personen tot desen noodighen ampte sich mochten laten ghebruijcken.

[*Opt* 2. — Wert verstaen, dat men in dese gelegentheyt van tyt hierinne niet en kan treden.]

III^{en}. Aenghesien de ervarentheijt meer ende meer leert, dat de neerstighe onderhoudinghe des christelijcken rustdaechs zonderlinghe dienstelijck is tot den opbouw van Godts kercke ende verwackinghe van alle geestelijcke gaven, daerenteghen dat het onderhouden van de affgodische feest-

¹) „sonder — Vere” ontbr. in ed. 1755.

daghen der Papisten, als zijn kermessen, vastelavonden ende dierghelijcke, den Papisten in haere superstitionen stijven, de ghemeijnte Christi ontstichten ende groote aenleijdinghen zijn tot alle ongheregelde wulpsheden, ende dat evenwel tot groot leetwesen van de opsienders der kercken bevonden werdt, dat den dach des Heeren schandelijck werdt gheprofaneert, daerenteghen de voorghemelde heijloose feestdaghen zeer opentlijck onderhouden ende ghecelebreert, zoo is goetgevonden nomine hujus sijnodi bij de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt te versoucken, dat het haer Ed. Mog. ghelieve hierinne te voorsien, opdat niet langher in onse Ghereformeerde provincien d'affgodische feestdaghen maer des Heeren dach neerstelijck van de ingesetenen werde onderhouden ende ghevierdt.

[*Opt.* 3. — Werden die van den Rade gelast int reformeren ¹⁾ van de polityke ordonnantie op dit point mede te ²⁾ letten].

III^{en}. Van de officieren ende wethouders ten platten lande van Zuytbevelandt is bij den ghedeputeerden derzelve classe ende verscheijden andere predicanten een zeer ernstelijcke clachte ghedaen ende den sijnodo verthoont, wat grooter onhejlen ende schade haere kercken ghevoelen, omdat tot officieren ende wethouders werden ghestelt persoonen, niet alleen gheen lidmaten der Ghereformeerde kercke zijnde maer openbaere vijanden derzelve, rechte aenleijders om buijttenslants met groote troupen ter missen te loopen, de voorneempste om de mispristers in haere huijsen te ontfanghen ende voorts openbaere spotters van de Gereformeerde religie ende belijders van dien. Is daeromme bij den sijnodo oock noodich gheacht aen de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt met allen ernst te versoucken, dattet haere Ed. Mog. ghelieve den ambachsheeren te belasten, in haere respective ambachsheerelijckheden insonderheyt tot schouten ende secretarissen te stellen persoonen, die professie doen van de Ghereformeerde christelijcke religie, opdat de voorghemelde swaricheden ghebetert ende alsoo de gemeijnten van Zuytbevelandt te bequamer mochten ghestichtet werden.

[Is generalyck goetgevonden, dat aen de heeren en ambachtsheeren souden werden geschreven, dat van nu voortaan geen schouten ofte secretarissen by hun soude ³⁾ werde gestelt dan wesende van de Gereformeerde religie, ende dat men int verkiesen van de schepenen daerop mede soude letten, sooveel als doendelyck soude wesen.] ⁴⁾

V^{en}. Men zal op den brief van de gedeputeerde des Zuythollantschen sijnodi (aengaende de versochte correspondentie) antwoorden, dat wij ons

¹⁾ „reformereren” CC en ed. 1755 hebben „formeren”, FF heeft „informeren”.
²⁾ „te” de andere codd. en ed. 1755 hebben „specialyck te”. ³⁾ „by hun soude” ontbr. in CC en FF. ⁴⁾ Deze apostil ontbr. in ed. 1755.

verbljden in de heijlighe ghenegentheijt, die de eerw. broederen van Zuyt-hollandt bethoonen tot onderhoudinghe van alle christelijcke eenicheijt, ende dat wij oock van onsentweghen bereijt zijn goede ghemeenschap met haer te houden. Doch wat aengaet het reciproquelijck afsenden van eenighe gedeputeerden op den sijnoden respectijff, en is vooralsnoch bij onse sijnodale vergaedinghe niet goetgevonden. Maer wanneer het ghevalt, dat dese sijnoden erghens in elcanders raedt ende hulpe zullen van doene hebben, dat se alsdan ghereedt zullen zijn d'een den anderen deur brieven te vraghen ende te antwoorden.

[Wert dit artyckel gelaten, als den text is medebrenghende.] ¹⁾

Cap III^{en}.

Van het rapport der gecommiteerde int sijnodo nationael, tot Dordrecht ghehouden, mitsgaders van andere commissien, eenighen broederen in sijnodo Ziriczeana opgheleijt.

I^{en}. D. HERMANNUS FAUKELIUS, D. GODEFRIDUS CORNELI, D. CORNELIUS REGIUS, D. LAMBERTUS DE RIJCKE, met d'heer ADRIANO HOFFERO, die vuyt dese provincie totten nationalen sijnodum, laest binnen Dordrecht ghehouden, gedeputeert waren gheweest, hebben haer rapport ghedaen van de handlinghe desselven sijnodi met ghenoughen deser vergaedinghe. Ende is goetgevonden, dat tzelve rapport in de classen, daer het niet ghedaen en is, nog ghedaen zal werden door deghene. welcke vuyt elck derzelver in den sijnodo nationali gheweest zijn, mitsgaders dat D. FAUKELIUS het rapport, van hem ghedaen, in gheschrift stellen zal, ten eijnde dat het in archivis deser sijnodi bewaerdt worde, ende dat de voornomde gedeputeerde ghelijckelijck zullen arbeijden om behoerlijcke copie van de acten des nationalen sijnodi voor desen sijnodo te becommen. Voorts zijn zij tzamen bedanckt over den getrouwen dienst in het vuytvoeren van hare commissien, aen Godts kereke bethoondt.

II^{en}. D. CORNELIUS REGIUS verclaert last ghehadt te hebben om de acta sijnodi nationalis, die bij D. DAMMAN volgens zijnen last zouden ghecontraheert worden, nevens de ghedeputeerden vuyt d'ander provincien te revideeren ende te arbeijden copie daervan te krijghen. Om welke oirsaecken hij tweemaal in Hollandt is ghereijst ende hebben eijndelijck de zaecke daertoe ghebracht, dat de acta in de behoerlijcker formen zijn ghestelt ende dat een exemplaer daervan voor den Ho. Mog. heeren Staten Generael, een ander voor den sijnode nationael is vuytgheschreven, welcke benevens de origineele acten ende andere authentijcque gheschriften bij de classe van

¹⁾ Deze apostil ontbr. in ed. 1755.

Dordrecht werden bewaert, daervuigt copie bij allen sijnoden tot haren coste zal meughen worden ghelicht, dewelcke hij vooralsnoch niet en hadde connen vercrijghen.

III^{en}. D. HERMANNUS FAUKELIUS, die opgheleijdt was een harmonie te maecken van alle de resolutien der Zeeuscher sijnoden, heeft verclaerdt, dat hij het om zijn menichfuldighe besoignen tot noch toe niet en heeft connen vuytvoeren. Ende is goetgevonden desen last op D. FAUKELIUM te continueren.

III^{en}. D. HERMANNUS FAUKELIUS, dien ghelast was nevens D. JACOBUM PLATELIUM ende d'heer VOSBERGHEN kennisse te nemen van de disordre, die in de regieringhe der kercken van der Tholen langhe hadde omghegaen, heeft den sijnodo gherapporteert, dat wel den kerckenraedt verclaerde grootelijcx daerinne misnoucht te zijne, dat de sijnodus dese aenclachte aenghenomen hadde, die eerst in een minder vergaedinghe hadde behooren ghebracht te werden, nochtans naerder van de occasie van dien onderricht zijnde ende de resolutie des sijnodi hierover van de voorschreven gedeputeerde verstaen hebbende, heeft beloofd de voorghemelde confusien (volghens de vermaeninghe, haer vuyt naeme des sijnodi ghedaen) te beteren ende in alles, zooveel meughelijck zoude zijn, de goede ordre te onderhouden.

V^{en}. De canones sijnodi nationalis aengaende de vijff poincten der leere zijn in desen sijnodo ghelesen ende van elckeen voor zijn hoofd met volle toestemminghe verclaert den worde Godts ghelijckformich te zijn, ghelijck zij oock last hadden vuyt naeme van haere respective classen hetzelve te verclaren. Inghelijcx is het formulier der onderteeckeninghen, beraempt in den sijnodo nationali, opdat naer deszelven voorschrift de vijff poincten ofte artijckelen van alle predicanten zouden onderteeckent worden, van de vergaedinghe aenghenomen. Ende naerdats hetzelve vuytgheschreven was om in een bouck achteraan de voorgemelde canones ghehecht te worden, is daeronder van alle de predicanten deser sijnodi de datelijcke onderteeckeninghe gheschiedt, dewelcke onder de schriften deser sijnodi bewaert wordt. Is oock goetgevonden, dat de gedeputeerde der vier classen elcke voor de zijne respectivelijck een copie deszelven formuliers met hen nemen zullen, opdat naer vuytwijsen deszelven van alle de predicanten elcker classe de voorghemelde canones sijnodi nationalis onderteeckent zouden werden.

[*Opt 4 cap.* — Alsoo dit cappitel is narratif, soo en is hetselve geen vorder consideratie eyschende].

Cap. V^{en}.

Handelinghe des sijnodi over particuliere swaricheden, eenighe kercken ofte kerkendienaeren in dese provincie betreffende.

I^{en}. Sijn voor den sijnodo verschenen d'eerzame joncheer JAN PIETERSSEN

VAN CATZ, ADRIAEN ANDRIESEN WISKERCKE, DIGNUS KETELAER, ANTHONIJ EGBERTS ende IEMANDT JANSSEN NACHTEGAEL, gheassisteert met D. PETRO LANSBERGIO, ghewesen dienaer des woorts der stede Goes, dewelcke voor haer het woordt voerende int corte heeft verclaert, dat d'intentie van de comparanten voornompt was, het appel, bij haer over eenighe jaeren ghedaen van de sententie des coetus over mrs. PHILIPPUM ende PETRUM LANSBERGIOS, voor desen sijnodum te verheffen, versouckende dat bij den sijnodo daerop wierde gheledt ende van de voorghemelde sententie gheoirdeelt. Tot welken eijnde zij overgelevert hebben een seecker gheschrift, onderteckent ADRIAEN DIGNUSSEN GREELMAECKER ende PIETER VERELJCKEN, sich qualificerende diaconen, hetwelcke van den praeses ontfanghen zijnde, naerdats zij verclaert hadden niet meer voor dien tijt te hebben om mondelinghe te verthoonen, zijn vuyt de vergaedinghe ghedimetteert. Is terstondt, naerdats de voorseijde broederen van der Goes zijn vuytghestaen, haer schriftelijck vertooch ghelesen, waerbij zij int langhe verhaelden haere beswaernissen teghens de voorghemelde sententie des coetus ende versochten, dat haer appel, daarvan ghedaen, bij desen sijnodo zoude ontfanghen worden, waerover (alsoo den tijdt van de besoignen verstrecken was) de deliberatie vuytghestelt is tot naer den middach.

Is bij de vergaedinghe goetgevonden op te zoucken de acten des sijnodi Ziericxzeanae, alwaer te vooren int lesen was ghemerckt, dat van het appel der broederen van der Goes oock was ghehandelt. Ende is daervuyt bevonden, dat hoewel de broederen voornompt aen de eerste provincialen sijnode hadden gheappelleert, dat zij nochtans ghesindt waeren van den sijnodo tot Ziericxzee te declineren ende haer zaecke tot den sijnodum nationalem tot Dordrecht te betrecken, versouckende dat de vergaedinghe tot Ziericxzee daarvan kennisse zoude nemen. Ende hoewel hun bij expresse apostille op haer vertooch was gheantwoordt, dattet hun vrijstondt haer appel te verheffen, daer zij hetzelve hadden ghehechtet ende dat de sijnodus noch eenighe daghen daernaer bijeen bleeff om van haer zaecke te connen handelen, zoo en zijn sij evenwel niet verschenen, maer hebben naer het scheijden des sijnodi door PETRUM LANSBERGIUM D. HERMANNUS FAUKELIO, die praeses des sijnodi was gheweest, laten weten, dat zij alsnoch bij haer meeninghe persisterden ende gheresolveert waeren den sijnodum nationalem tot haeren rechter te nemen, hem ende de ander gedeputeerde insinueerende sich te bereijden om aldaer in verantwoordinghe teghens haer te commen ende tot dien eijnde alle de stucken, daertoe behoorende, mede te bringhen. Op hetwelcke bij de vergaedinghe gheledt zijnde, is terstont gheoordeelt gansch qualijck van de broeders voornompt daerinne gheprocedeert te zijn, dat zij den eersten sijnodum Zeelandiae, aen denwelcken zij gheappelleert hadden, waeren voorbijghegaen ende eenen anderen rechter hadden vercooren,

namentlijk den sijnodum nationalem. Doch om sich tot het meeste contentement der eerw. broederen voornompt, zooveel als de stichtinghe van de ghemeijnte van der Goes conde lijden, te accommoderen, is goetgevonden niet van stonden aen haer versouck aff te slaen, maer eenighe vuyjt dese vergaedinghe te deputeren, die dezelve zouden pooghen sachtgens neder te setten, haer verthoonende dat vuyjt dit haer bedrieff gheen heijl noch stichtinghe maer nieuwe onghemacken, beroerten, twist ende verwerringhe in de kercke van der Goes waeren te verwachten, dat het dienvolghens veel eerlijcker voor haere persoonen ende dienstigher voor den welstandt van de kercke van der Goes zoude zijn, dat zij haer appel wouden laten vallen ende, zoo zij door ghevouchelijke redenen haer niet en wilden laten van haeren voornemen diverteeren, dat zij weten moesten, dat de sijnodus alreede een peremptoire antwoorde op haer versouck hadde gheconcipteert, die zij te beduchten hadden, dat tot haren voordeele niet en zoude vuytvallen. Ende zijn daertoe gedeputeert mr. WILLEM TEELINCK ende PIETER BEURT, welke daernaer de vergaedinghe gherapporteert hebben, dat zij haeren last hadden vuyjtgevoert ende, hoewel zij langhe met verscheijden redenen bij de broeders voornompt hadden aenghehouden, dat zij van haer appel zouden desisteren ende de ruste van de kercke van der Goes ende ghemeijnschap met dezelve betrachten. dat zij nochtans haer daertoe niet en hadden connen beweghen ende cleijne apparentie saghen, dat zij daertoe vooralsnoch zouden connen ghebracht worden. De vergaedinghe, dit rapport ghehoort hebbende, naer rijpe deliberatie over tghene, dat tot meeste ruste van de kercke ende stadt van der Goes diende ghedaen te wesen, inghesien hebbende dat de appellanten voornompt den rechter, aen denwelcken het appel ghedaen was, hadden verworpen ende bij ghemeene resolutie eenen anderen vercooren, bij denwelcken zij oock haer appel niet en hadden ghevordert, sijnde oock gheledt op haere qualiteijt, alsdat zij van den kerckenraedt niet meer en waren, van wien het appel was ghedaen, noch oock vuyjt naeme van de menichte niet en condon spreekken, daarvan zij niet en waren ghesonden, maer dat sulcx alsnu alleen voor het bedrieff van eenighe particuliere conde aenghesien worden, heeft goetgevonden haer versouck aengaende de gheinstitueerde appellatie aff te slaen ende dese sententie in forma te concipieren, doch de resumptie ende vuyjtijnghe tot Maendach vuyjt te stellen om te sien, oft de broeders voornompt sich middelertijt zouden hebben bedacht om de vermaninghe des sijnodi, aen haer ghedaen, aen te nemen.

Voor de resumptie van de geconcipteerde sententie is van de gedeputeerde broeders, mr. WILLEM TEELINCK ende PIETER BEURT, den sijnodo aenghedient, dat se op gisteren vuyjt particuliere aenspraecke meijnden ghemerckt te hebben, dat de appellanten voornompt noch wel zouden connen beweecht worden haer appel te laten vallen, mits datter iet conde bedacht

worden om de eere derzelve, die zij meijnden, dat daerdoor vercort zoude werden, zoo zij haer appel niet en vorderden, te bewaren. Ende is tot dien eijnde den synodo ghehoont zeecker project, gheconcipteert in deser voughen:

De appellanten door inductie van de gedeputeerde der teghenwoordighe synode zijn beweecht haer appel te laten vallen ende sich tot de ghemeijnte binnen der Goes wederom te begeven ende nevens andere lidmaten der ghemeijnte de stichtinghe van dien te betrachten, dit alles vuyt eijnkele sucht tot de h. ouffeninghe des godtsdiensts ende lieffde der eenicheijt, mits dat alle zwaricheden, vuyt de voorgaende handelinghen ontstaen, door de lieffde ende eeuwige vergetentheijt zullen begraven zijn ende blijven.

Dit concept is den broederen voornompt voorghehouden. Doch alsoo men verstondt, dat zij daer noch eenighe dinghen bij wilden ghevoucht hebben, die tot justificatie van haer doen ende nadeel van de sententie des coetus ende handelinghen, tzedert in de kercke van der Goes ghevolcht, zoude hebben connen gheduydet worden, soo heeft de vergaedinghe goetgevonden voort te gaen tot de resumptie van de gheconcipteerde sententie, die in forma ghestelt ende den appellanten voornompt voorghelesen is, als volcht:

Sententie. — Op de propositie, mondelinghe ghedaen bij D. PETRO LANSBERGIO, het woordt voerende voor joncheer JAN PIETERSSEN VAN CATZ, ADRIAEN ANDRIESSEN WISKERCKE, DIGNUS KETELAER, ANTHONIJ EGBERTSSEN ende IEMANDT JANSSEN NACHTEGAEL, die voor hun vertreck hebben overgegeven zeecker gheschrift, gheteijckent bij ADRIAEN DIGNUSSEN GREELMAECKER ende PIETER VEREIJCKEN, hun qualificerende diaconen, haer beclaghende der kercken interest over de sententie des coetus extraordinaris, ghehouden binnen der stede Goes anno duijsent zeshondert ende derthiene den thienden Octobris, hen daerover constitueerende appellanten, de eerw. synodus naer aenroupinghe van Godes naem, deurghelesen hebbende het voorschreven gheschrift, mitsgaders hetghene desen aengaende in de leste synode, ghehouden tot Ziericxzee, was ghepasseert ende alle de acten, actitaten, brieven ende andere besoignen, daerop ghevolcht, ende bijsonder de missive D. PETRI LANSBERGII van den negenthiensten October zesthienhondert negenthien, gheschreven aen D. FAUKELIUM, praesidem synodi Ziericxzeanae, op alles lettende, daerop eenichsints te letten stondt, verclaert de appellanten vervallen te zijn van haere gheinterjecteerde appellatie ende dienvolghens in haer appel niet ontfanckelijck, vermaenende in den naeme onses Heeren Jesu Christi denghenen, die noch in ghebrecke zijn, tot Godes eere, stichtinghe haeres naesten ende gherusticheijt haerer conscientie niet langher van de ghemeijnte Christi alhier sich aff te houden.

[Daerna hebben de voornoemde persoonen den synodo overgelevert een

geschrift van datum den 24 Feberuarij 1620, waerin sij haer beklagen van den handel des sijnode, te kennen gevende dat se haere sielen in lijtsaemheijt wilden besitten, totdat beter gelegentheijt sich soude mogen presenteren, als breeder in den brief, bij den synodo bewaert, te sien is.]¹⁾

II^{en}. D. PAUWELS MAZUERIUS, audientie bij den sijnode verworven hebbende, verthoont den broederen mondelinghe ende schriftelijck, hoe commerlijck het stont met zijne beroupinghe op Calis, dat hij naer langhe verwachten gheen beroupbrieff van die kercke hadde vercreghen, jae ter contrarien dat hem van den Franschen predicant aldaer was aengheschreven, dat dien kerckenraedt van zijne beroupinghe gheen kennisse en hadde. Versocht daerom, dat het den sijnode zoude ghelieven hem in zijne ghemeijnte van Ovesande staende te houden (daer hij nu al aff was ontslaghen) totter tijt ende wijlen toe, dat hem een beroupbrieff in handen zoude bestelt zijn ende alsoo verseeckert, dat zijnen persoon aldaer zoude aenghenaem wesen, daervan hij eenichsints scheen te twijffelen.

De sijnodus, dese zaecke naerder in bedencken ghenomen hebbende, vraechde D. MAZUERIUM aff, oft hij oock gheerne in zijnen ouden dienst zoude herstelt worden; zoo jae, off hij een verclaringhe van zijnen kerckenraedt ende andere, die hierin te spreecken hadden, zoude connen vercrijghen, dat zij hem gherne in den dienst aldaer zouden behouden.

D. MAZUERIUS antwoorde op bejide: jae, ende dat hij naer zuleken ghetuijghenisse zoude trachten.

Hetwelcke hij naer eenighen tijdt vercreghen hebbende, heeft dat den sijnode behandicht ende is bevonden te zijn in optima forma. Vindt daerom de sijnodus goet, dat hij in Ovesande etc. zijnen dienst zoude blijven betreden, zoo zulex bij respectieve classen, die hierin ghemoeijt zijn gheweest, conde vercreghen werden.

III^{en}. *Sint Annelandt*. — Sijn inghestaen JACOB CORNELISSEN, bailliu van Sint Annelandt, ende LOUIS ADRIAENSSEN, hebbende credentie van meest alle de wethouders, tzamen vergaert den tweendetwintichsten Febrewarij zesthienhondert twintich, onderteekent P. J. THOREN, ende hebben versocht, dat noch eenmael de verplaetsinghe haeres predicants SAMUELIS SCHEPENS mochte worden bevoordert, die nu veele jaeren van de classe was beloofd ende bij haere kercke verwacht. Hebben oock eenighe schriftelijke requesten overghegeven, welke, den miserabelen staet der kercke tot Sint Annelandt te kennen ghevende, versochten, dat haeren predicant mochte worden verplaetst ende eenen bequamer dienaer in plaetse van dien ghesteldt.

Dese schriften overghelesen zijnde, is D. SAMUEL SCHEPENS ingheroepen ende hem aenghedient de clachte ende het versouck zijnder kercke, waerop

¹⁾ Dit tusschen [] geplaatste ontbr. in onzen cod. en is aangevuld uit HH.

zijne ghelooft ghevolcht was. Hierop gaff hij voor antwoorde, bedrouft te zijn, dat zulcken clachte teghen hem in desen sijnodo was ghedaen, aenghesien dat in de classe dese zaecke niet en was teenemael affghehandelt, welcker oordeel hij hem ghewillich hadde onderworpen ende alsnoch onderwierp, tevreden zijnde (naer het goetvinden des classis) verplaest te worden, al waer het in een gansche gheringhe plaetse, welcke zijne antwoorde hij oock schriftelijcken heeft overghelevert.

Is daerop goetgevonden de classe van Tholen ernstlijcken te vermaenen, binnen den tijt van zes maenden de verplaetsinghe te bevoorderen ende te sien, off zij de verwisselinghe tusschen den predicant van Ruijmerswalle ende van Sint Annelandt zouden connen te weghe bringhen. Die van Sint Annelandt is dese resolutie aenghesijdt ende zijn vermaendt gheworden, sich ghevouchelijck aen te stellen ende van alle te grooten curiositeit te wachten, opdat de verplaetsinghe te bequamer zoude meughen te weghe ghebracht werden. D. SAMUELI is oock kennelijck ghemaect, wat in zijn zaecke is goetgevonden, ende vermaendt sich daerna te zullen schicken, twelck hij oock belooft heeft te doen.

III^{en}. PANTINI *causa*. — Dewijle de ghedeputeerde van de Tholische classe in haere credentie expressen last hadden om zeeckere swaricheijt derzelve classe, die zij teghens den persoon D. JOHANNIS PANTINI hadde, op desen sijnodum te bringhen om in denzelven (achtervolghende de voorgaende begeerte der gedeputeerde des eer. magistraets ende kerckenraedts van der Tholen ende D. PANTINI zelffs) ghedecideert te worden, soo is goetgevonden D. PANTINUM te ontbieden om voor den sijnodo te compareeren. Welcke ghecommen zijnde, hebben de gedeputeerde der classe overghelevert in handen des presidis eerst een verbael, inhoudende verscheijdene beschuldighen tegens den voornomden PANTINUM, ende daernaer een paquet van schriften, met des voorschreven classis zegel togheseghelt, vervattende noch andere beswaringhe tegens PANTINUM inghestelt, die ouder waeren ende over dewelcke hij in reatu was ghehouden gheweest bij de voorschreven classe, soodat zij hem die te laste mochten legghen ende van nieuws ophaelen, zoo wanneer hij hem weder quaeme in eenighe ergherlijcke sonde te vergrijpen.

De sijnodus, hebbende het verbael wel inghesien ende de vasticheijt van het narrée, daerinne begrepen, bewesen met het classisbouck van Tholen ende eenighe andere brieven ende ghetuijghenissen, daertoe dienende, heeft PANTINUM ingheroepen ende hem te kennen ghegeven, dat de gedeputeerde der classe, daer hij een lidt van was, verscheijden stucken van accusatie teghens hem volghens haeren last hadden overghelevert ende met naemen een verbael, daarvan hem door de classe een copie ter handt was ghestelt;

vraechde daerom, off hij eenighe antwoorde hadde op hetghene, dat daerin was begrepen.

J. PANTINUS claechede terstondt, dat zijn saecke in zijn absentie bij der handt was ghenomen, twelck zijns bedunckens niet en hadde behooren te gheschieden, aenghesien sulcx was streckende tot praejudietie van zijnen persoon, den kerckenraedt ende eer. magistraet der stadt Tholen, door welcker last (zoo hij zeijde) hij versochte, dat dese zaecke ad primum judicem, namentlijck den kerckenraedt van Tholen, mochte werden gheren-voijeert ende door dien affghehandelt. Ghevraecht zijnde, off hij van desen last eenich bescheet conde thoonen, zeijde: neen, maer dat hem sulcx met den monde was bevoolen, ende presenteerde den sijnodo bescheet te gaen haelen, eijschende ter contrarien, dat de ghedeputeerde der classe met een acte zouden bethoonen den wille des eer. magistraets van Tholen te zijn, dat de zaecke haers dienaers hier in sijnodo zoude verhandelt werden, waervan zij (zoo PANTINUS zeijde) noijt acte zouden vercrijghen.

De gedeputeerde van de classe hebben daerteghen met haer actenbouck bethoont. dat drie gedeputeerden vuijt den eer. magistraet met den kerckenraedt van Tholen (als zij bemerckten, hoe PANTINI zaecken stonden, ende dat de classis nu veerdich was om eens sententie over hem te strijcken) met grooter ernst versocht hadden, dat de classis hiervan wilde supersederen ende met haer ghelijckelijck de zaecke stellen in handen des sijnodi provinciaelis, welcke nu eersdachs zoude ghehouden werden. Welcken voorslach D. PANTINO voorghedraghen zijnde, hadde denzelven ghewillich gheconsenteert, waerop eerst met de meeste stemmen desen voorslach bij de classe is aenghenomen, alles blijkende bij het register voornompt.

D. PANTINUS antwoorde, dat den pensionaris LIJENS desen voorslach niet en hadde ghedaen nomine magistratus maer vuijt zijn particulier versouck om den tijt te dienen (zoo hij zeijde) ende om de hevicheijt van zommighe broeders neder te setten, hoewel hij sulcx niet ordentelijck en achtede. Bleeff daerom bij zijn versouck, dat zijn zaecke tot den eersten rechter mochte weder ghesonden worden.

De ghedeputeerde der classe antwoorden, dat D. PANTINI replijcke niet en conde bestaen, aenghesien den eer. magistraet op de classe zelfs versocht hadde, dat zij in PANTINI zaecke niet en wilden handelen tot Lilloo maer binnen haere stadt, beloovende de costen te draghen, als ghebleecken is vuijt een missive des eer. magistraet, aen de classe gheschreven ende in de sijnodo ghelesen, ghelijck oock zulcx gheschiedt is in de maendt van September zesthienhondert ende negenthien, waerop de sendinghe haerer gedeputeerde op de classis is ghevolcht. Daerenboven, onder de schriften PANTINI, den sijnodo overghelevert, is gheweest een attestatie zijnes kerckenraedts, van drie personen onderteekendt, waerin zij onder andere dinghen

ghetuïghen, dat D. PANTINI zaecken van den eer. magistraet ende kerckenraedt in des sijnodi handen waeren overghelevert.

De sijnodus, de redenen, ter wederzijden voor haer ghebracht, gheexamineert hebbende, heeft D. PANTINO gheordineert ten principalen te antwoorden ende vooreerst op het verbael, daerin de classe deduceert verscheijden beschuldighen teghens zijnen persoon aengaende zijn huwelijck ende quade comportementen teghen de classe. Waerop hij gheantwoordt hebbende, is ghevraecht, off hij dese zijne verantwoordinghe in gheschrift niet en hadde ghestelt; zoo jae, is hem belast dezelve aen dese tafel te presenteren, ghelijck hij ghedaen heeft, daerbij vougende eenighe andere stucken met dese verclaringhe, dat hij zijn schriftelijke antwoorde op het verbael den eer. magistraet ende kerckenraedt hadde verthoont, dewelcke daerinne ghehadt hebben een goet ghenoughen. Heeft oock ghesecht, dat hij in zijne gheschriften eenich ghewach heeft moeten maecken van zijnen collega D. BEURSO, doch met dien verstande dat hij hem niet in en treckt als parthije, dewijle zij versoende vrienden zijn, ende is daerom niet van meeninghe teghens hem te handelen. Boven desen heeft versocht, dat (gheduijrende zijne verantwoordinghe op het verbael) de gedeputeerde der classe van Tholen zouden vuytstaen, dewijle zij in dese zaecke zijn parthije waeren. Doch als de gedeputeerden daerop excipieerden, niets voor haer particulier teghens zijnen persoon te hebben ende daerom voor gheen parthije te willen ghehouden zijn, heeft hij bekendt, dat dezelve altijd oprechtelijck in zijn stuck gheoirdeelt hadden.

De sijnodus, hierop omgevraecht zijnde, heeft eenstemmelijck verstaen, dat dese begeerte D. PANTINI ongegrondt ende dienvolghens niet onfanckelijck en was. Alle de schriften, ghelijck oock alle de acten ende actitaten, teghens den persoon JOHANNIS PANTINI inghebracht, zijn overlesen ende overwoghen. Onder andere is zeer nau gheledt op een acte des classis, waerinne verhaelt werdt, dat hoewel PANTINUS om verscheijden groote fauten ghehouden wordt weerdich te wesen een sententie, die hem tot schade ende schande zoude strecken, dat zij nochtans door verscheijden intercessien ende consideratien goetghevonden hebben de gheheele handelinghe te suspenderen, mits hem houdende voor schuldich. Welverstaende, zoo hij quaeme nieuwe ergernisse te gheven, dat de voorgaende proceduren zouden in haer volcommen vigeur blijven, tot welcken eijnde alle de stucken, dienende tot zijne beswaringhe, zouden werden bewaert.

Ghevraecht zijnde, wat hij teghen dese acte conde zegghen, heeft gheantwoordt daarvan niet te weten ende halffelinghe de classe (ofte eenighe derzelve) van ontrouheijt beschuldicht. Wandt dat daer eenighen vrede tusschen hem ende de broeders des classis ghemaect zoude zijn, was hem wel indachtich, daerop hij haer oock de handt zoude ghegeven hebben,

maer loochende sterck, dat hij in reatu zoude ghehouden zijn. Hadde oock niet gheweten, dat eenich woordt in de acte stondt desen aengaende behalven nu, allegerende voor redenen, dat hij hem in zijn conscientie niet bewust en vondt oijt iet begaen te hebben, dat zijnen dienst conde be- vleecken; dat hij oock van zeecker vijf poincten van beschuldiginghe, bij de classe den kerckenraedt van Tholen behandicht (daerop hij zijde dese acte te slaen), was bij den magistraet ende kerckenraedt voorschreven zijver ende innocent verclaert, ghelijck hij wilde doen blijcken bij zeeckere acten van dese collegien. Twelck nochtans de sijnodo doceerde niet te connen zijn, dewijle vuyt collatie van den datum is bevonden, dat die acte des classis wel dertien maenden daernaer is ghevolcht. Wat men hiertoe zijde, D. PANTINUS bleeff bij zijne ghepretendeerde ignorantie, dat zulcken acte tusschen hem ende de classe zoude zijn ghepasseert. Tot naerder vol- doeninghe is hem in handen ghegeven een copie deser acte, opdat hij den aenstaende nacht daerop zoude ernstlijck dincken ende afflaten de classe ende haeren actenbouck van valsheijt te insimuleren, maer dat hij beter zoude doen de waarheijt te bekennen ende Gode eere te gheven.

Daernaer in deliberatie gheleijt zijnde, wat wech men zoude ingaen in het eerste proces teghens D. PANTINUM, is goetgevonden te wercke te gaen op het voornomde classebouck, als wesende een bouck, welkens acten ende actitaten bij kerckelijke persoonen ende kerckelijke vergaede- ringhen moesten wesen bujttten allen dispute.

Daechs daeraen, als men D. PANTINUM verwachtte om zelfs in persoon te verclaren, off hij hem niet beter en hadde bedacht op de acte (daervan hem de copie was ghelevert), soo heeft hij een schrift den sijnodo toeghesonden (met excuse van sieckte), daerin hij bij zijn voorighe exceptie persisteerde, daer noch bijvoughende, zoo hem dese acte waere voorghelesen van woorde te woorde, ghelijck zij in het classebouck ghevonden wordt, dat men het zijne perplexiteit moeste toeschrijven, dat hij doen daer niet beter op hadde gheledt, ende versochte de novo, dat dit zijn proces mochte gherenvoijeert werden aen den eersten judicem. Is voorder gheledt niet alleen op het verbael des laetsten proces, welke de classe van Tholen teghen D. PANTINUM hadde inghestelt, maer oock op het provisioneel besluit, welke zij ghemaect hebben over hem, in presentie van eenighe gedeputeerden des eer. magistraet ende den kerckenraedt van Tholen, waerin duijdelijck werdt verclaert, dat D. PANTINUS met de stucken, daer vermelt, erghernis heeft ghegeven, dat die groot is ende publijc ende oversulcx straffbaer. Welcke sententien der classe, rustende op sulcke fundamenten, die den sijnodo zijn verthoont, worden ghehouden den zeecker- sten gront te zijn, daerop de sijnodus haer sententie mach bouwen. Vindt daerom goet dezelve in hare acten te insereren.

Extract vuyjt het classebouck der stede van der Tholen, beginnende als volcht:

Den X^{en} October zesthienhondert zeventhien tot Scherpenisse.

Eijndelijck ghecommen zijnde tot de bedrouffde ende langhe ghetraineerde handelinghe D. PANTINI, de broeders noch in goede ghedachtenisse hebbende de beschuldighen, in de voorgaende classe ten vollen ghehoort, ende de ghetuyghen daervan zoo ghelooffweerdich, hebben dezelve zoodanich bevonden ende van sulcken ghewichte, dat zooverre men dezelve naert rigeur des goddelijcken rechts, begrepen in de H. Schriften bijsonders des h. apostel Pauli 1 Timot. 3:1; Titum 1:7, 8, 9, in dewelcke hij schrijft de regelen, naer vuyjtwijzen derwelcker deghene, die totten h. dienst des woorts zullen worden ghebruyckt, haer leven ende conversatie nootsaekelijcken moeten hebben ghereguleert, ende daertoe naert recht der ghearresteerde kerckenordeninghe int stuck van de discipline over den kerckendienaren, die haer hebben verlopen, zoude examineren ende recht doen, dezelve niet en zoude connen affloopen dan tot des voorschreven PANTINI zeer groote schande ende schade. De classis diesniettegenstaende aenmerckende de bedroeffde ghesteltenisse der kercken deser Gheunieerde Provintien int ghemeyn ende gheledt hebbende op de intercessie veeler voornementlijcker mannen ende die van groote autoriteit ende aensien, zoo buijten als in dese classe, ende voornementlijck zijns kerckenraedts ende zijns collegae Bursi, meenichmael instantelijck ende met groote beweginghe ghedaen, ghelijck oock bij veele broeders des classis int bijzonder, dewelcke oock hebben verclaert, dat zoo hij in den dienst zoude moghen gheleden werden, dezelve niet en zoude gheheel onstichtelijck wesen, overmits door de langhe procedure de ghemoederen veeler haerer kercken nu zijn als tot stilheijt ghecommen, ende oversulcx de haeste procedure nu niet en zoude connen gheschieden zonder de kercke van Tholen eenichsints opnieuw te beroeren ende de vijanden der waerheijt den mondt tot veele lasteringhen te openen, willende oock bethoonen, dat niemandt der broederen naer zijn verderff zoude haken, maer liever hopende dat een sachter procedure hem zoude moghen dienen tot waerachtich berou ende beteringhe zijns persoons, soo ist dat de classe om alle voorgaende consideratien goetvintd niet te treden in voorder handelinghe met hem ende evenwel, om eenmael daervuyjt te commen, de gheheele zaecke ende handelinghe te suspenderen, mits hem houdende voor schuldich, met conditie dat hij voor de vergaedinghe solemplelijck zal belooven, dat hij hem van nu voortaan in allen manieren zal draghen als het eenen goeden ende trouwen dienaar des goddelijcken woorts betaemt. Ende bij zooverre hij anders dede (twelck Godt verhoede) ende hem alsoo zoude commen te draghen, dat nieuwe ergernissen bij hem zouden worden ghegeven, soo verstaet de classe, dat de voorgaende proce-

ture zal blijven in haer volcommen vigeur, tot welken eijnde alle de stucken, dienende tot zijne beswaeringhe, zullen worden bewaert om in tijden ende wijlen, naerdat noodich zal bevonden werden, de nieuwe ende oude ergernissen tzamen ende meteenen naert vuytwijzen van Godes woort ende de ghearresteerde kerckenordeninghe wech te nemen. Dit D. PANTINO voorghedraghen zijnde, heeft hetzelve aenghenomen ende belooft de voorghestelde conditie in alle manieren naer te commen, met handtghevinghe aen alle de broederen, hetwelcke allen den broederen grootelijcx verblijdt heeft.

Den thienden September zesthienhondert negenthien tot Tholen.

De voorschreven beschuldighen zijn opentlijk voorghelesen. De zaecke D. PANTINI is int langhe ende breet tot verscheijden mael gheventileert, veele discoursen zijn daerover ghevallen ende alle de broeders, niemandt vuytghesondert, mitsgaders oock de ghedeputeerde heeren, hebben gheoirdeelt, datter ergernisse zij, dat se groot is ende publijck, ende dat D. PANTINUS niet zonder schuldt ende straffbaer is.

Niettegenstaende langhe ende rijpe deliberatie over het stuck D. PANTINI, waerdeur de zaecke ghedisponceert werdt om een sententie nomine sijnodi over zijnen persoon te strijcken, soo is bij dese vergaedinghe goetgevonden D. PANTINUM tot overvloet noch eens in te roupen om hem wel duijdelijck te kennen te gheven, dat wij van meeninghe waeren onse sententie te fonderen op hetghene ons vuyt de acten der classe van Tholen zoude worden bewesen ende met naemen oock op de provisioneele sententie, van hem met handttastinghe aenghenomen, anno zesthienhondert zeventhien. D. PANTINUS heeft hierop gheexcipieert, dat hij noch zijn kercke noch den eer. magistraet van Tholen niet en hebben gheweten, dat hier iet zoude ghehandelt werden, behalven hetghenen in het verbael (hem toegesonden) is vervaet, dat zij oock niet en zouden verstaen, dat desen aengaende iet bij den sijnode zoude verhandelt werden, versouckende daeromme de novo, dat dese zaecken in handen des kerckenraedts van Tholen mochten werden ghestelt. Beschuldicht oock de classe, dat zij in dese eerste sententie niet trouwelijck ghehandelt hadde, maer ghesteldt dat haer hadde goetghedacht. Zeijde daerbenevens, dat de classe het eerste proces in handen des kerckenraedts hadde ghestelt, haer recht aen den kerckenraedt ende magistraet van Tholen overleverende.

Den raedtsheer HUIJSSEN ghevraecht zijnde, wat men best in de zaecke D. PANTINI zoude doen, excuseert hem eenighen raedt in dese zaecke te willen gheven, omdat in het eerste proces van zijnen swagher BROU ghewach is ghemaect.

De sijnodus, bemerkende dat D. PANTINUS veel zeijde, daer hij mintste

bewijs niet van en hadde ende hetwelcke oock bujttten redenen ende appa-
rentie was, ende dat hij niet en dede dan even hetzelfde zeggghen, dat hij
te voeren gheseyt hadde, dan excipieren, cavilleren etc., vindt goet tot het
formeren ende vuytsprecken der sententie zelfs te commen, ghelijck de
sijnodus dese naevolghende sententie ghesteldt ende goetgevonden hebbende,
door den assessorem heeft doen pronuncieren in presentie van D. PANTINO.

Sententie. — Alsoo de gedeputeerde der classe van der Tholen volghens
haren last desen sijnodo hebben overghelevert zeeckere gheschriften, ver-
vattende de voorghemelde classe tweederleij procedure ghehouden teghen
den persoon van D. JOHANNES PANTINUS, dienaer des godtlijcken woordts
binnen der stadt Tholen, ten eynde dat de sijnodus, daarvan oordeelende,
de gheheele zaecke zoude ten diffinitive decideren, ghelijck te voeren van
de gedeputeerde des eer. magistraets van der Tholen, mitsgaders hem
PANTINO, zeer ernstelijck was versocht ende van den kerckenraedt toeghe-
staen, blijkende sulcx vuyt de acten vant classebouck, soo ist dat, de sijno-
dus eerst ghesien hebbende het tweede bij de classe van der Tholen teghen
den voorseijden PANTIEN inghestelt, sijn naer rijpe overweginghe de beschul-
dinghen, teghens denzelven PANTIEN daerinne voortghebracht, zoodanich
bevonden, dat men gheoirdeelt heeft gansch nootsaeckelijck te wesen voort
te treden tot ondersouckinghe van het eerste proces, hetwelcke (hoewel
hij daerinne voor schuldich werdt bekendt) nochtans door verscheijden
intercessien ende consideratien in suspens was ghehouden, mits conditie
dat hij PANTINUS solempnelijck voor de vergaedinghe zoude belooven, hem
voortaen als het een vroom ende ghetrouwen dienaer des goddelijcken
woordts betaemt, te draghen ofte andersints dat de voorgaende procedu-
ren, teghens hem aengheleijdt, zouden blijven in haer volcommen vigeur,
hetwelcke hij oock heeft aengenomen ende beloofd de voorghestelde condi-
tien in aller manieren naer te commen, met handtgevinghe van alle de
broederen. Vuyt welcke ondersouckinghe tot groote droufheijt ende leet-
wesen deser vergaedinghe gheblecken is, dat noch andere verscheijdene
grootte sonden denzelven PANTINO van de voorschreven classe te laste sijn
gheleijt ende door ghelooffweerdighe ghetuyghen, daerover ten vollen ghe-
hoort, sijn gheverifieert naer vuytwijsen van het classebouck. Oversulcx
de sijnodus, op alles serieuslijck ende in de vreesse Godts gheledt hebbende,
waerop int oversien van bejide de proceduren te letten stondt, naerdatt
oock hij PANTINUS te voeren op de resolutien zijner classe, desen aengaende
ghenomen, tot verscheijden maelen is ghehoordt, oirdeelt mits desen den
voorseijden PANTINUM oertuycht te sijn van oproer in de polijtie, van leughen-
tael (ghelijck oock zelfs in dese sijnodale vergaedinghe), van valscheijt
ende ontrouwe handelinghe met zijnen naesten, moetwillighe verachtinghe

zijner classe, groote ergernisse gegeven in het onbescheijden aengaen ende beleven van zijn laeste huwelyck, alsoock door de scheijdinghe van zijn huisvrouw, daerop ghevolcht, noch ghenouchsaeme devoir tot hiertoe ghedaen om met dezelve wederom te vergaederen, welcke dinghen alle, dewijle zij reghelrecht strijden teghen de deuchden, die in de dienaren des woorts naer vuytwijsen der leere Pauli Timoth. 3, Titum 1 werden vereyscht, ende menigherleij oirsaecken van aenstoot ende lasteringhe zoo binnen als bujttten den lande verweecken, soo verclaert desen sijnodus den voorschreven PANTINUM onweerdich te zijn het predickanpt langher te betreden ende beveelt, dat hij van nu aff van de bedieninghe deszelven dadelijcken zal afflaten, hem oock verbiedende het schoolampt binnen der stede Tholen te ouffenen, ghelijck oock de sijnodus verstaet, dat hij door den kerckenraedt aldaer van des Heeren avontmael zal affghehouden werden, tot aller stondt dat hij waerachtich leetwesen bethoont ende, hem met de ghemeijnte Christi versoent hebbende, met advijs des classis stichtelijcken wederom zal connen toeghelaten worden.

Actum den zevenentwintichsten Februarij zesthienhondert twintich.

V^{en}. Om dese sententie D. PANTINI vuyt te voeren, werden gedeputeert D. CORNELIUS REGIUS, assessor, D. WILHELMUS TEELINGIUS ende den heer rentmeester EVERARD BETS. D. TEELINGIO is opgheleijt den last van het predicken ende het goetvinden des sijnodi van den predickstoel voor te lesen.

Is voorghelesen eenen brieff aen den sijnodum, gheschreven van den kerckenraedt van Middelburch, onderteekent A. VAN DEN BERGHE, recom-manderende eenen ADRIAEN CORNELISSEN, cleermaecker, tot proponent, betuyghende dat hij een man is van goede gaven. Is goetgevonden tondersouck zijner bequaemheijt aen de classe van Walcheren te defereren.

[Alsvooren opt 4^e cap. is geseijt.]

Cap. VI^{en}.

Noch eenighe andere resolutionen ende handelinghen, soo nopende het houden der sijnoden in toecommenden tijt als oock tot den tegenwoordigen sijnodum behoorende.

I^{en}. Is goetgevonden, dat men voortaan in het vuytschrijven der beswaringhen der kercken onderscheijt zoude maecken tusschen gravamina ende versoucken; item dat men gheen gravamina en maecke, daarvan men gheen hijpothesin en heeft. Inghelijcx is bij de gedeputeerde heeren der Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt vuyt naemen haerer principaelen den sijnodo voorghedraghen, dat het haeren wille is, dat men in het vuyt-

schrijven der gravamina de versoucken van polijtijcke zaecken daerinne niet en vermeijnghe, opdat alle inconvenienten mochten werden verhoedet, daerbenevens dat zij niet op een nieuw en stellen zaecken, die eens off meermael verhandelt zijn. Voorts werden alle kerckenraeden vermaendt, dat zij van alle casus niet terstondt gravamina en maecken, maer liever arbeijden die, zooveel doenelijck is, nae Godts woort ende kerckenorderinghe aff te handelen ende, zoo zij erghens in beswaert blijven, de hulpe van haere classen te ghebruijcken.

II^{en}. Om de versoucken deses sijnodi te bevoorderen bij den Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt, werden gheoirdineert onse weerde broeders D. GERSOM BUCERUS ende D. WILHELMUS TEELINGIUS.

III^{en}. D. HERMANNUS FAUKELIUS, ghewesen praeses sijnodi Ziericxzeanae, heeft in dese vergaedinghe overghelevert de acta sijnodalia ende is bedanckt gheweest over zijnen dienst van de bewaringhe derzelve.

III^{en}. Tot de classe van Tholen succedeert nu de beurte van classis sijnodael te wesen, oversulcx zal alle sijnodale stucken ende pampieren ende het zegel sijnodael in haer bewaringhe nemen. Ende wordt mitsdesen de classe van den Goes bedanckt ende ontslegghen van haren dienst.

V^{en}. De beurte van de versorghinghe der cruijskercken is ghecommen tot de classe van Zijtbevelandt.

VI^{en}. De censura morum is ghehouden ende de Ed. heeren Raden, tot desen sijnodum van de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt ghecommitteert, zijn bedanckt over de assistentie, aen dese vergaedinghe ghedaen.

Eijndelinghe naerdats de dancksegginghe tot Godt ghesprocken was, is de vergaedinghe met vrede ende vrientdschap ghescheijden.

[*Opt 6^e cap.* — Is goetgevonden, dat den inhouden deses cap. sal werden gerefereert inter canones.]

Conditien, op dewelcke de sijnodus goetvindt, dat zal dienen acht ghenomen te werden in de collatie der bursen, die tot alimentatie van de studenten in de h. theologie bij de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt alreede geordineert zijn ende noch zouden moghen gheordineert werden.

I^{en}. Dat sulcke studenten zullen moeten van eerlijke ouders gheboren zijn, opdat door haere oneerlijke affcompste het ministerium in gheen verachtinghe en comme.

II^{en}. Men zal acht nemen op de clouckste verstanden, tot welcken eijnde aen gheene de bursen en zullen vuytghedeelt werden, off zij en zijn ten minsten veerthien jaren oudt, hebbende zulcken eenen voortganck ghedaen in de studien ofte, noch onghellettert zijnde, bevonden werden zoo treffelijck van Godt begaeft, datter zonderlinghen dienst voor Godts kereke van haer t'eenigher tijt zij te verwachten.

III^{en}. Dat zij oock ghetuyghenissen zullen hebben van eenen goeden aerdt, ende dat eenighe treffelijcke beginselen der waere godtsalicheijt in haer zullen worden ghespuert.

III^{en}. Dat, zoo haest als zij een burse zullen hebben ghecreghen, zij onder de curateuren der schoolen van de steden, daer zij de collatie van hebben, zullen moeten staen, zoo ten aensiene van hare studien als het comportement haeres levens, ende sich oock al tijdelijcken tot het ghebruijck des h. avontmaels begheven, opdat zij al vrouch een exemplaar der godtsalicheijt wesen mochten onder de studenten.

V^{en}. Dat zij, vuyt de hooghe schoolen vertrocken zijnde, (zoolanghe als daer gheen theologicum collegium voor Zeelandt opghericht en is) het opsicht van de professoren der h. theologie ende dienaren der kercken aldaer zullen bevoelen werden ende altoos bereijdt zijn den curateuren (wanneer zij zulcx zullen goetvinden) reeckenschap van haeren voortganck in de studien ende conversatie des levens te gheven.

VI^{en}. Dat se oock eenen behoorlijcken tijt in de accademien zullen blijven noch vermoghen daervuyt te scheijden, dan met consent van de curateuren voornompt, ende zullen ghehouden zijn haere studien oock in de accademien naer het goetvinden haerer curateuren aen te stellen ende sich al vrouch niet alleene te ouffenen in de theorie maer oock in praxi theologiae, ghelijck oock tzijnder tijt haere examen daernaer zal moeten aenghesteldt werden.

VII^{en}. Dat zij niet en sullen buijtten slants reijssen, dan als de curatoren vuyt zonderlinghe consideratien dat gheraden vinden, die hun dan oock de accademien zullen aenwijssen, daer zij sich zullen hebben t'onthouden, ende hun met bijsonder brieven het opsicht der professoren ende kerckendienaeren aldaer bevelen.

VIII^{en}. Dat zij, thujs ghecommen zijnde, sich oock (soo haeren kerckenraedt zulcx oirboir can achten) tot het voorlesen in de kerkelijcke vergaedinghen zullen laten ghebruijcken ende voorts in de propositien, ghebeden ende andere ouffeninghen, tot het predickamp dienstich, sich beneerstighen, totdat zij tot den dienst der kereke zullen beroupen worden. daerop zij oock lanckmoedichlijck zullen wachten, zonder meer te doen om eenighe beroupinghe te becommen, dan dat zij sich neerstelijck ouffenen in haere studien ende gheduyrich zijn in het proponeren om sich alsoo den classis ende kercken kennelijck te maecken.

IX^{en}. Dat zij de theologissche studien niet en zullen moghen verlaten om sich tot een andere maniere des levens bujttten den dienst der kercken te begheven, tenzij daertoe van te vooren van haere curateuren ende eer. magistraet, daer zij de beurse van hadden ontfanghen, om ghewichtighe redenen ghelicentieert zijnde, op pene van, hierteghens doende, de penninghen, die zij tot haere studien vant landt ghenooten hadden, te moeten restitueren, ghelijck ditzelve oock teghen hun gelden zal, zoo zij zelve door haere quade comportementen (dat Godt verhoede ende daerteghen al vrouch zal moeten versien worden) sich des dienstes onweerdich maecken.

X^{en}. Ende om te beter keure van studenten te becommen zoo vindt oock de sijnode ghaerden, dat men in de predicatie des woordts d'occasie t'elcken zal waernemen om de goede ghemeijnte te vermaenen, dat zij haere kinderen, daerin zij zonderlinghe ghaven ende gheneghentheijt tot de godtsalicheijt connen speuren, tot desen h. dienst zouden schicken ende optrecken.

[Dese conditien werden geapprobeert, als ad. 2. art. cap. 2 gesecht is.]

Formulier van onderteijckeninghe der leere, in sijnodo nationali beraempt ende bij desen sijnodo aenghenomen.

Wij ondergheschreven dienaren des goddelijcken woorts, resortierende onder de classe van Zeelandt, verclaren oprechtelijck in goeder conscientie voor den Heere met dese onse onderteeckeninghe, dat wij van herten ghevoelen ende gheloven, dat alle de artijckelen ende stucken der leere, in dese Confessie ende Catechismo der Nederlantsche Ghereformeerde kercken begrepen, mitsgaders eenighe verclaringhe over de poincten der voorschreven leere, in de nationale sijnode anno zesthienhondert negenthien tot Dordrecht ghestelt, in alles met Godes woordt overeencomen, belooven derhalven, dat wij de voorschreven leere naerstelijck zullen leeren ende ghetrouwelijck voorstaen, sonder iets teghen dezelve, tzij opentlijck ofte besonder, directelijck ofte indirectelijck, te leeren ofte te schrijven, gelijk oock dat wij niet alleene alle dwalinghen, daerteghen strijdende, ende namentlijck die in de voorschreven sijnode ghecondempneert zijn, verwerpen maer oock zullen teghenstaen, wederlegghen ende helpen weiren. Ende indien het zoude moghen ghebeuren, dat wij nae desen eenich bedencken ofte ghevoelen teghen de leere ofte eenich pointd derzelve zouden moghen crijghen, belooven wij, dat wij tzelve noch opentlijck noch heijmelijck zullen voorstellen, drijven, predicken ofte schrijven, maer dat wij tzelve alvooren den kerckenraedt, classi ende sijnodo zullen openbaren om van dezelve gheexamineert te worden, bereijt zijnde het oordeel derzelve altijt gewillichlijck ons te onderwerpen, op pene dat wij, hiertegens doende, ipso facto van onsen dienst zullen werden ghesuspendeert. Ende indien t'eenigher tijden de kerckenraedt, classis ofte sijnodus om ghewichtighe oorsaecken van naduncken zoude

moghen goetvinden tot behoudinghe van de eenicheijt ende suijsverheijt in de leere van ons te vereijsschen onse naerder ghevoelen ende verclaringhe over eenich artijckel van de Confessie, Catechismus ende sijnodale verclaringhe voorschreven, soo belooven wij oock mitsdesen, dat wij daertoe tot allen tijden zullen bereijt ende willich wesen op pene als boven, behoudens het recht van appel in casu van beswaringhe, gheduijrende welcken tijt van appel wij ons nae de vuytsprake ende ordre des sijnodi provincialis zullen reguleeren.

Ende was onderteeckent: GERSOM BUCERUS, sijnodi praeses, CORNELIUS REGIUS, sijnodi assessor, LAURENTIUS BOENAERT, scriba sijnodi, WILLEM TEELINCK, LUCAS SPIRINGIUS, LOUIJS VAN DER VESTEN, JOB DU RIEU ende HERBERTUS RIDDER. ¹⁾

GERSOM BUCERUS, sijnodi praeses.

CORNELIUS REGIUS, praesidis assessor.

LAURENTIUS BOENAERT, scriba sijnodi. ²⁾

De insolentien der papen onder het marquisaetschap van Bergen sijn desen:

1.

Ongeschicktheijt in leven, als dronkenschap, hoererie ende diergelycke.

2.

Lasteren tegen Godts woort, de sacramenten, Gereformeerde religie ende de overheden der Vereenichde Provinciën, soo openbaerlyck in haere kercken en op straten, als particuliereijck in hujsen, herbergen en alle geselschap, daer sij komen.

3.

Jae komende ten huijse der Gereformeerde ofte dergener, die onse kercken ³⁾ frequenteren, deselve stoutelyck derven schelden, beschimpen, bespotten, dreygen en vervloucken, verdommen ende excommuniceren, oock selfs wanneer die sieck syn. Bedrijven alle diergelijcke ⁴⁾ insolentien om alsoo de slechte ende eenvoudige luyden te doen vreesen, twijfelen en in sulleken benoutheijt komen, dat sij alle troost vergeten en wanhopen mochten.

4.

Ondertrouwen bovendien en trouwen die papen personen, die se noijt en kenden noch en sagen.

¹⁾ In HH volgt hierop als apostil: „Opt formulier. — Alsoo dit alreede is geschiet, werdt niet noodich gevonden hierop iet vorder te doen.” Dit komt ook voor in FF en ed. 1755, doch ontbr. in CC. ²⁾ Deze onderteekeningen van praeses, assessor en scriba zijn eigenhandig. ³⁾ „kercken” ontbr. in FF. ⁴⁾ „alle diergelijcke” CC heeft „allerlei”.

5.

Item ondertrouwen en trouwen deselve al op eenen ¹⁾ dach, sonder voorgaende proclamatie, latende met gelt redimeren en affcoopen.

6.

Noch trouwen sij jongeluiden tegen den danck van haere ouderen, wanneer de kerckenraden tselve om goede redenen geweygert hebben te doen.

7.

Ja derven in den houwelycken staet bevestigen sulcke personen, die volgens Godts woort en placcaet van politie oock selfs van de Roomsche kercke om haer maechsaps wille niet en mogen in houwelyck vergaderen.

Opt de insolentie. — Is hierop geresolveert, als opt 9 arti. cap. 2 is aengeteykent.

Aldus besloten ende gearresteert ter vergaderinge van de heeren Staten van Zeelant den 12^{en} Novembris des jaers 1620, alsmede den laesten Julij en 2^{en} Augusti des jaers 1621.

Ter ordinantie van derselve:

BOREEL.

[Brief der synode van Goes 19 April 1597 aan den Prins van Oranje over het tractement te Steenbergem.]²⁾

Hooggeboren vorst, zeer genaedige heere!

Also een ouderlijck der kercken van Steenbergem wt gemeenschap, dewelcke zij met den kercken van Zeelandt houdt, voer ons verschenen is ende versocht heeft eenen kerckendienaer in de plaetse des afgestorvene, meteenen betoonende hoe zij mits het kleyn traicement, welck de dienaeren des woerdts aldaer tot noch toe genoten hebben, zeer quaelick eenen kerckendienaer connen becomen, so ist dat wy wt liefde, die wij de gemeente van Steenbergem voersz., ons naebuerigh zynde, toedraegen, niet en connen naerlaeten uwe Excellencie ootmoedelick te bidden, dat het deselve gelieve, achtervolgende de goede affectie, dewelcke zij allesins den christelicken

¹⁾ „eenen” ed. 1755 heeft „eenen en denzelven.” Evenzoo CC en FF. ²⁾ Zie over dit stuk bl. 42, sub VI. Wij ontvingen dezen brief uit het class. archief van Goes, toen de acta van Zeeland bijna afgedrukt waren. Van het adres waren alleen overig de woorden: „Aen . . . e Excie.” Doch de strook om den brief, waarop het andere gestaan heeft, is misschien bij het openen weggeraakt. Ook het synodaal zegel is afgebrokkeld. Buitenop staat met een latere hand: „Brief des synodi van Zeelandt van date den 19 April 1597 aen syn Excellence, recommanderende den kerckendienst binnen Steenberghe.” Hoe dit stuk weer onder de synodale papieren gekomen is, blijkt niet, want het bevat geen apostil bij wijze van beslissing op het verzoek.

kercken bewyst, het traicement des ministers, dewelcke binnen der stede voersz. soude mogen beroepen worden, te vermeerderen, opdat het rycke onses Heeren Jesu Christi midden onder den vyanden niet verhindert, maer den armen lieden de oorsaeke van nae den paepen te loopen ontnomen worde, niet twyffelende of Christus, de conijnck aller coningen, en sal tselve in andere wegen overvloedich vergelden, denwelcken wij bidden, hooggeboren vorst ende genaedige heere, uwe Excellencie in zyne heylige hoede te nemen ende in alle syne goede aenslaegen voerspoet te verleenen.

Wt onse synodale versacmelinge binnen der Goes desen 19^{en} Aprilis 1597.

Uwe Excellencie seer onderdaenige ende toegeneychde
dienaeren, de ministers ende ouderlyngen des provincialen
synodi van Zeelandt,

ende in aller naeme

PHILIPPUS LANSBERGIUS, synodi praeses.

HENRICUS HEININGIUS, scriba synodi. 1)

1) Deze onderteekeningen zijn eigenhandig.